

Spire

EIT HEFTE OM NYNORSK SPRÅKSTIMULERING I BARNEHAGEN

Det mangfaldige språkarbeidet

TEKST: **Liv Kristin Bjørlykke Øvereng** og **Anne Marta Vinsrygg Vadstein**

«**BARNEHAGEN SKAL VERE BEVISST** på at kommunikasjon og språk påverkar og blir påverka av alle sider ved barnet si utvikling», slår den nye rammeplanen for barnehagen fast (R17, s. 23).

Ei god språkutvikling er viktig for barn både på kort og lang sikt. Språk er avgjerande for læring, kommunikasjon og sosiale relasjonar, og derfor er arbeid med barns språk ein sentral del av barnehagekvardagen. Dette gjeld både det munnlege kvardagsspråket og skriftspråket som barn møter, til dømes gjennom høgtlesing, songar og regler. Barn i område med nynorsk som hovudmål treng å bli kjende med det nynorske skriftspråket for å bli trygge nynorskbrukarar sjølve. Til det treng barn gode språklege førebilete.

Bruk av bøker og litteratur er med på å gje barna gode leseopplevingar og kjennskap til skriftspråket. I tillegg kan høgtlesing og lese-

aktivitetar opne opp for samtalar som utvidar ordforrådet og gjev omgrepa meaning. Gjennom litteraturen får ein tilgang til ein lese- og skriftkultur, og ein får felles opplevingar knytte til litteraturen. Leselyst blir etablert tidleg og legg eit godt grunnlag for vidare leseutvikling og rike leseopplevingar.

Barn tek ofte med seg opplevingar frå bøkene i leiken etter leseøkta. Biletbøker, eventyr og andre forteljingar inspirerer til dømes til rolleleik og teikning. Når barnegruppa kjenner ei bok godt, ser vi at dei både låner ord og uttrykk og deler på roller og oppgåver som vi kjenner att frå boka. Ord og omgrep får meaning og innhald, og boka vert levande i leiken.

Den nye rammeplanen løfter fram arbeid med språk som viktig på tvers av fagområda. Litteratur, rim, regler, visuelle kunstuttrykk, bibliotekbesøk,

Den nye rammeplanen løfter fram arbeid med språk som viktig på tvers av fagområda.

song og musikk og digitale verktøy – alt dette og meir til blir knytt til språkstimulering. Som vaksen i barnehagen bør ein ha *kommunikasjon* i bakhovudet i alt arbeid med barn. Det er meningsfullt å vite at det nyttar å drive språkstimulering og at det er viktig for både leiken og læringa på kort og lang sikt.

Vi håpar denne utgåva av *Spire* kan inspirere til ny språkstimulering og at du også finn mykje interessant stoff på barnehagesidene til Nynorsk-senteret.

God lesing!

SPIRE – eit hefte om nynorsk språkstimulering i barnehagen
2. utgåve, revidert 2017

Du finn fleire ressursar på nettsida vår:
www.nynorsksenteret.no/born

UTGJEVAR: Nynorsksenteret
REDAKTØRAR: Liv Kristin Bjørlykke Øvereng og Anne Marta Vinsrygg Vadstein
FORMGJEVING: Arild Torvund Olsen
SKRIFTER: Auto, Sauna og Dolly
PRENTEVERK: Tinde design & trykk AS
FRAMSIDEILLISTRASJON: Ragnar Aalbu

NYNORSKSENTERET
NASJONALT SENTER FOR NYNORSK I OPPLÆRINGA

Korleis utforske bokstavane i barnehagen?

Bokstavfiske

TEKST: **Liv Kristin Bjørlykke Øvereng**

FEMÅRINGANE I BARNEHAGEN er samla i skuleførebuaende gruppe, og i dag er planen å utforske bokstaven F/f. Barnehagelæraren finn fram f-teksten i *Bokstavsommaren*, og ungane gler seg, for dei har lese tekstar frå denne boka tidlegare også. Barnehagelæraren begynner å lese, og ungane får høyre om storebror Styrk som fangar ei flyndre, og som lèt flyndra få kome ut i sjøen igjen. Den vesle teksten avsluttar slik:

– *Flyndra forsvann, men F-en er att,
han er i føtene dine, i fingrane og i freknene dine.*

Bokstaven F/f har dei valt fordi det er Fredrik sin bokstav, og Fredrik seier: «Eg trur dei finn ein fisk, for fisk startar med min bokstav!» Lydleiken i teksten smittar, og når ungane har fått smake på framlyden i *flyndre*, *føter*, *fingrar* og *frekner*, er vegen kort til andre ord. Både *fisk*, *fiskepudding* og *fis* startar med lyden f. Fredrik er litt stolt, for dette er jo hans bokstav. Endå meir spennande blir det når den vaksne seier at *fish*, som er engelsk for fisk, også startar med lyden f!

Ikkje alle barna klarer å lytte ut framlyden sjølv, men dei aller fleste synest det er spennande å prøve, og dei gler seg over kvart nytt ord som dukkar opp. Det finst masse ord som både startar med lyden f, og som har f inni seg!

Barnehagelæraren er sekretær og skriv orda inn i eit tankekart. Denne ordsamlinga skal brukast til vidare utforsking av samanhengar mellom lyd og bokstav.

Bokstavleik

Den nye rammeplanen for barnehagen seier at barna skal utforske og gjere seg erfaringar med bokstavar. Leik med det språklege lydsystemet dannar grunnlag for barns fonologiske bevissthet, noko som er særleg viktig for den første lese- og skriveopplæringa. Det er viktig at barn kan identifisere lydane i språket og knyte dei saman med bokstavane som er det skriftlege uttrykket. Dette er nøkkelen til det å kunne lese.

Bokstavsommaren

Eit godt utgangspunkt for å rette merksemd mot bokstavar og lydar er å lese frå *Bokstavsommaren*. Her fiskar Styrk opp bokstavar frå havet til veslesøstera Zara, og tekstane inviterer til å prate om bokstavane. Bokstavsommaren er utarbeidd i eit samarbeid mellom forfattar Erna Osland og illustratør Inger Lise Belsvik og Lesesenteret og Nynorsksenteret. Tekstane er skrivne slik at ein kan lese så mange ein vil og i den rekkefølga ein vil. Her finn ein korte tekstar til alle bokstavane i alfabetet. ■

Bokstavsommaren finst no i bokform. I tillegg ligg han ute på nettsida vår som ein gratis pakke med tekst, bilete, film og opplegg – for at ein i barnehagen skal kunne legge til rette for å utforske bokstavane, og for at barna skal bli kjende med bokstavane.

www.nynorsksenteret.no/bokstavsommaren

I den nye rammeplanen for barnehagen er arbeid med språk sentralt. Barna skal få delta i eit stimulerande språkmiljø og i aktivitetar som fremjar kommunikasjon og ei heilheitleg språkutvikling.

Nynorsk i den nye rammeplanen

TEKST: **Liv Kristin Bjørlykke Øvereng** FOTO: **Arild Torvund Olsen**

I DENNE TEKSTEN vil eg kommentere nokre punkt i den nye rammeplanen som er viktige i språk-arbeidet med barn som bur i område der nynorsk er hovudmålet.

Møte eit mangfald av tekstar

Barna skal møte eit mangfald av eventyr, forteljingar, segner og uttrykksformer, og leike, improvisere og eksperimentere med rim, rytme, lydar og ord.

Barn lærer nynorsk gjennom øyra, og høgtlesing, song, rim og regler bidreg til at barn møter eit mangfald av tekstar. Gjennom ulike tekstar kan barn utvikle sjangerkompetanse og bli kjende med ulike uttrykksformer. Bruk av songar, rim og regler er ein viktig del av det språkstimulerande arbeidet. Å få erfaringar med nynorsk er særleg viktig for barn som veks opp i nynorskområde, for at dei skal bli trygge nynorskbrukarar. For den nynorske barnelesaren er den språklege kvardagen prega av at nynorsk er eit mindre brukt språk i den norske offentlegheita. Barn som skal ha nynorsk som opplærings-språk i skulen, møter likevel bokmålet frå dei er små, både gjennom tv og data. Dermed er dei lite eksponerte for skriftspråket sitt før dei byrjar på skulen. Dette kan barnehagen vege opp for, ikkje minst gjennom å bruke dei nye nynorske barnebøkene. På *nynorsk bok.no* finn de forslag til bøker i ulike sjangrar som kan vere utgangspunkt for leik og utforsking av mellom anna rim og rytme.

Erfaring med skriftspråket

Barna skal utforske og gjere seg erfaringar med ulike skriftspråksuttrykk, som leikeskrift, teikning og bokstavar, gjennom lese- og skriveaktivitetar.

Både høgtlesing og bruk av ulike tekstar stimulerer til utforsking av skriftspråket. Barn møter det nynorske skriftspråket først og fremst gjennom høgtlesing og formidling frå den vaksne.

Språket som barna møter i barnehagen, er viktig for språkutviklinga.

For eit lite barn som ikkje les sjølv, vil det å lese ei biletbok handle om å sjå bilete og lytte til ei stemme. Lyd og stemme vert såleis ei viktig side ved biletboka. Barn møter det nynorske språket gjennom øyra, og den opplesne teksten vert eit første møte med det nynorske skriftspråket. Skriftnær høgtlesing, eller å lytte til skriftspråket, kan etablere mønster eller modellar hos barna for skriveutviklinga deira (Høigård, 2013). Barn lærer mykje om skriftspråket ved å lytte til, observere og erfare andre menneske som brukar det. Vaksne som skriv lappar, beskjedar og vekeplanar, vert viktige rollemodellar for barna. For å løfte fram det nynorske skriftspråket kan ein bruke enkle, stimulerande grep i kvardagen, til dømes kan ein nytte nynorske ord som orda «helsing», «frå» og «heiter» på oppslag i barnehagen. Ein kan legge til rette for skriftspråklege aktivitetar i barnehagen, men det er også noko som barna sjølv set i gang, som til dømes utforsking av «min bokstav» og leikeskriving.

Språklege førebilete

Personalet skal vere bevisste på rolla som språklege førebilete og vere lydhøyre i kommunikasjon med alle barn.

Språket som barna møter i barnehagen, er viktig for språkutviklinga og for utviklinga av identiteten til kvart enkelt barn. Ungane vert påverka av både tekstane, orda, uttrykka og dei språklege strukturane som den vaksne brukar. Måten vi brukar skriftleg og munnleg språk på

i ulike situasjonar, er med på å definere kven vi er. Kvar gong vi uttrykkjer oss, utfører vi ei identitetshandling som fortel noko om kven vi er eller ynskjer å vere. Språk står sentralt i å forme ein identitet (Mæhlum, 2003). For barnet i barnehagen er det viktig at dei vaksne er bevisste på det språket som møter barna, og på dei vaksne si rolle som språklege modellar (Bjørhusdal og Øvereng 2016).

Dialekter og språk er ein ressurs i barnegruppa

Personalet skal bidra til at språkleg mangfald blir noko positivt for heile barnegruppa, støtte fleirspråklege barn i å bruke morsmålet sitt og samtidig aktivt fremje og utvikle den norsk-/samiskspråklege kompetansen til barna.

Det at barna møter eit mangfald av språk i barnehagen på ein naturleg måte, kan bidra til å skape positive haldningar til språk. Mange familiar er fleirspråklege eller har ulike dialekter representerte. Barn har erfaringar med språk, og det å bruke omgrepa dialekt, fleirspråkleg, bokmål og nynorsk vil gjere ungane meir språkleg bevisste. Barn erfarer at vi brukar ulike ord i ulike dialekter og ulike språk, og jamvel om vi brukar same ordet, kan vi seie det ulikt om vi kjem frå ulike kantar av landet. Dette mangfaldet av språk og dialekter er ein ressurs for barnehagen og kan vere eit utgangspunkt for mange viktige språk-samtalar. ■

Kjelder

Bjørhusdal, E., og Øvereng, L.K.B. (2016).

Nynorsk i barnehagen – kvifor? Språkløyper. Høigård, A. (2013). *Barns språkutvikling – muntlig og skriftlig*. Oslo: Universitetsforlaget.

Mæhlum, B. (2003). *Språk og identitet*.

I Språkmøte. Innføring i sosiolingvistik.

Oslo: Cappelen Akademisk Forlag.

Illustratør og forfatter Kari Stai om Jakob og Neikob.

Ord og bilete i tett samspel

TEKST: **Anne Marta Vinsrygg Vadstein** FOTO: **Kari Stai** og **Henning Lystad**

– IDÉEN TIL JAKOB OG NEIKOB dukka opp på toget mellom Trondheim og Oslo. Eg hadde god tid til å sitje og tenkje, og så kom konduktøren. På namneskiltet sto det «Jakob», og namnet hang liksom igjen i tankane. Kva om det fanst ein «Neikob» også? fortel illustratør og barnebokforfattar Kari Stai.

På nokre år har Stai laga nokre av dei mest prislønnte og elska biletbøkene for born her i landet. Fire bøker om Jakob og Neikob har det blitt, og dessutan fire peikebøker om Mopp og Mikko, i tillegg til fleire andre utgjevingar. Alle historiene er i eit språk som inviterer lesaren til å leike seg med ord og omgrep. Illustrasjonane er stiliserte, med ein sær eigen farge- og formbruk. Stai er utdanna lærar og grafikar, og det er ofte det visuelle som kjem først når ho jobbar med bøkene sine. Unntaket er Jakob og Neikob.

– Der var det som sagt orda som kom først. Ordsmakinga sette i gang dei visuelle idéane, og sidan eg då arbeidde i eit miljø med mange som laga barnebøker, fekk eg inspirasjon til å lage bok om Jakob og Neikob. For nokre år sidan var eg i India saman med barnebokforfattarar frå heile verda. No kan også indiske born få møte Jakob

og Neikob, på tre indiske språk. Turen til India gjorde inntrykk, og eg tenkjer ofte på menneska og kulturen eg møtte der.

For litt sidan kom bøkene om Jakob og Neikob også på sørsamisk, lulesamisk og nordsamisk.

– Det er svært viktig at born får lese, og blir lesne for, på sitt eige språk, seier ho.

Kari Stai har møtt mange born gjennom å besøkje skular, barnehagar, bibliotek, festivalar og Den kulturelle skulesekken.

– Kva legg du vekt på i formidlinga av bøker til born?

– Eg les for dei, og vi snakkar saman om illustrasjonane og om handlinga – til dømes om det å vere ulike og likevel kunne vere bestevenner. Jakob og Neikob er som dag og natt, men heng likevel saman og klarer seg dårleg utan den andre. Den nyaste forteljinga om Jakob og Neikob, *Naboen*, inviterer til samtale om alle slags naboar. Firbeinte naboar, bråkete naboar, naboar som

På www.nynorsksenteret.no/jakob finn du opplegg for å arbeide med Jakob og Neikob i barnehagen.

er på veg frå Syria, naboar som kjem og går. Ei jente fortalde at ho aldri rakk å bli så godt kjend med naboane sine, fordi ho og mora stadig vekk flytta. No hadde mora funne mannen i sitt liv, så no skulle dei bli buande på same stad lenge og bli godt kjende med naboane sine, fortalde jenta. Det var ei bittersøt historie, synest eg. Born deler openhjarta historiene sine, og i samtalen kring boka opplever eg eit fellesskap der både borna og eg gjev av oss sjølve, fortel Stai.

– Kjem det fleire forteljingar om Jakob og Neikob?

– Eg håpar og trur det. Eg går stadig og grublar på nye idear. Men først kjem det ei ny og heilt annleis bok denne hausten. Ho heiter *Tankespinn* og handlar om alle dei tankane som kan krølle seg som spagetti inni eit lite hovud, og kva som kan skje når ein tenkjer utan å dele tankane sine med nokon, seier Kari Stai. ■

Personalet må oppmuntrast og motiverast til å lese nynorsk høgt. Hugs: Sjølv om nokon kjenner seg utrygge, så vil det høyrast heilt fint ut for dei som høyrer på.

Dialekt er ikkje alltid betre enn nynorsk. Barn må få møte den nynorske skriftnormalen og det nynorske lydbiletet, slik dei kvar dag møter bokmål.

Frå «Åtte innspel for ei nynorsk språkstimulering i barnehagen» av Ingeborg Mjør
www.nynorsksenteret.no/8innspel

Mellom boka og barnet

TEKST: **Janne Karin Støylen** FOTO: **Rib & Morits**

– **ALLE BORN** har eit potensial for å kunne like å bli lesne høgt for! Slik svarer forfattar Maria Parr på spørsmålet om det er mogleg å få alle barn til å bli glade i bøker. Dette svaret kan bidra til å justere krava vi legg på oss sjølve som vaksne formidlalar mellom boka og barnet. Det kan hjelpe oss til å legge lista passeleg høgt, og til å sette oss eit mål det er mogleg å nå. Det dreier seg om å realisere dette potensialet for leseglede. Ved å lese høgt.

Sjølv har Maria Parr skrive tre bøker der målet hennar nettopp var gode lesestunder. Ho har kort sagt lukkast!

– Høgtlesing vil eg setje to strekar under, seier forfattaren. Men kva skal vi lese? Og korleis?

Barneboka i kulturpolitikken

Dei siste tiåra har ein offensiv kulturpolitikk anført av innkjøpsordninga for ny, norsk skjønnlitteratur gjort det både kunstnarleg og økonomisk attraktivt å skrive godt, også for born. Forfattarane som fornyar den norske barneboktradisjonen, skriv seg opp mot litterære kvalitetskrav og tek mindre omsyn til pedagogiske siktemål.

Kritiske røyster hevdar at mange av bøkene dermed heller ikkje tek omsyn til barnelesaren og barneperspektivet. Vurderinga varierer, men det gjer også litteraturen. Den store oppbløminga

av ny, norsk barnelitteratur inneber eit breitt spekter av tekstar av alle slag. Det gjeld å nå alle med ei bok, og no finst det ei bok for alle!

Når opplæringsmålet er eit mindre brukt språk

Mange av dei fremste barnebokforfattarane våre skriv på nynorsk, slik som Maria Parr gjer.

Men for den nynorske barnelesaren er den språklege kvardagen prega av at nynorsk er eit mindre brukt språk i den norske offentlegheita. Born som skal ha nynorsk som opplæringsspråk i skulen, møter oftast bokmålet når dei er små, både gjennom tv og data. Og i bøker. Dermed er dei lite eksponerte for skriftspråket sitt før dei

byrjar på skulen. Dette kan barnehagen vege opp for. Ikkje minst gjennom å bruke dei nye nynorske barnebøkene.

Gode bøker har eit rikare og meir variert ordforråd enn den munnlege samtalen. Skriftspråket har vanlegvis ein meir avansert grammatikk, fleire nyansar og klarare struktur enn talespråket. Ungane tileignar seg dette gradvis når vi les mykje for dei. Dei får eit rikare språk. Eit rikare mål. Ungane lærer det skriftspråket dei ser og høyrer. Les difor høgt på nynorsk, syn ungane skriftbileta, la bøkene ligge framme!

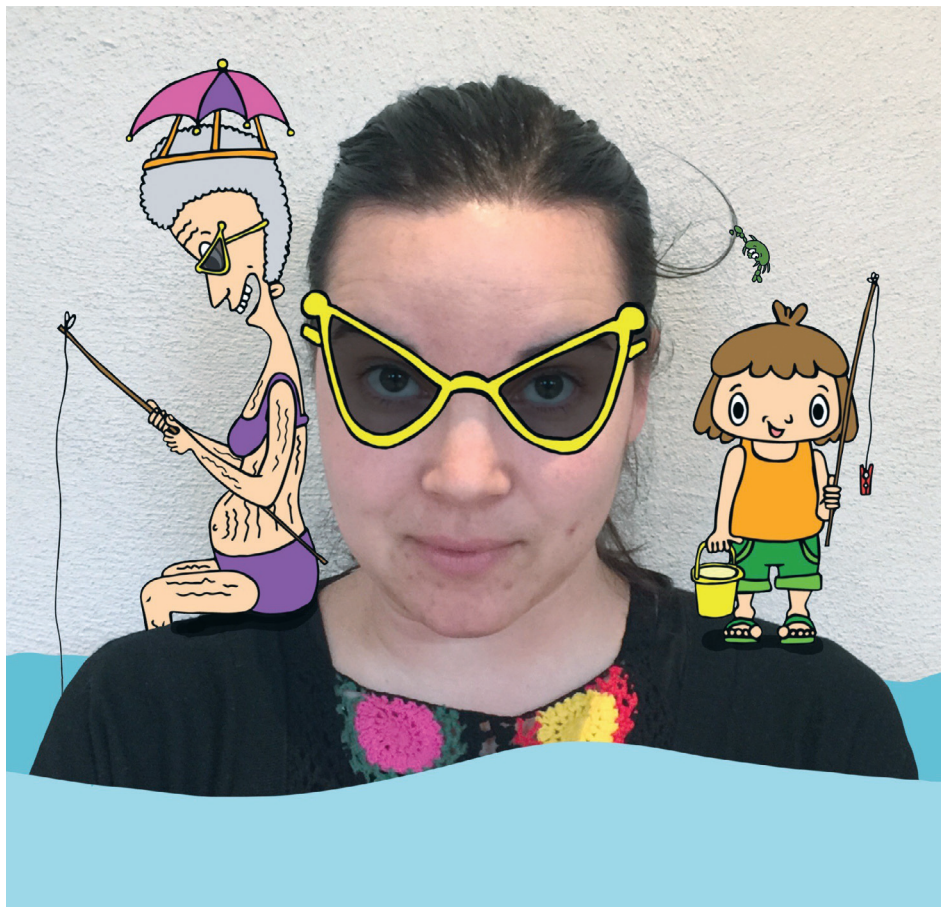
Leseglede

Kva kjenneteiknar bøker som gjev gode leseopplevingar, anna enn eit godt språk? Dei beste forteljingane vender seg til det fellesmenneskelege i oss på ein slik måte at dei kan lesast på nytt og på nytt. Det er slik dei etter kvart kan bli klassikarar. Historia vil bli levande på nye måtar for den lesaren det gjeld, same kvar og kven han er. Den gode boka er god på tvers av tid og stad. Eller kanskje trass i tid og stad. Det einaste den gode barneboka treng, er ein som les og ein som lyttar. Eitt krav må likevel gjelde om du skal få realisert potensialet barnet har for å like å bli lese for: Du må like boka sjølv. Om målet er leseglede, må du lese ei bok som gleder deg! ■

Anna R. Folkestad om Henrik And, Unni og Gunni og Bo og Besta.

Med born som målgruppe

TEKST: **Anne Marta Vinsrygg Vadstein** ILLUSTRASJON: **Anna R. Folkestad**

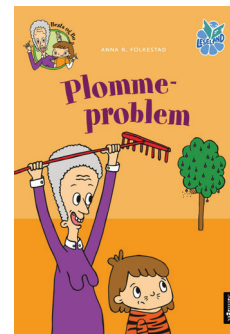
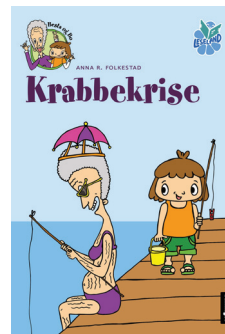
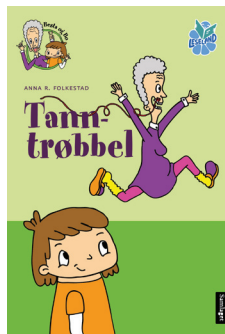
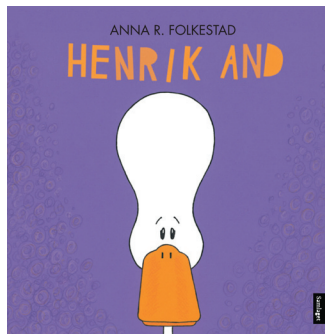
KVA GJER EIN når ein sit på jobb og drøymmer om å få lage barnebøker? Det var situasjonen for Anna R. Folkestad for om lag elleve år sidan. Folkestad har «alltid» teikna, og gjekk mellom anna på Kunstsken i Rogaland. I 2006 var det eldste barnet hennar to år, og no hadde Bø og Bæ-verda opna seg for dei begge.

– Tenk å få lage barnebøker! Det hadde vore noko, tenkte ho.

– Alle, både store og små, drøymmer om å vere noko anna eller nokon annan. Etter nokre år med teikning og fundering hoppa eg i det og klipte og limte ei bok. Resultatet vart boka om Henrik And. Ei heilt vanleg and som drøymmer om å vere noko heilt anna. Henrik And liknar nok meir på meg sjølv enn eg vil innrømme, fortel Folkestad.

– Då bok nummer to skulle lagast, var eg så redd for at det skulle bli med det, og at det ikkje skulle bli fleire bøker. Derfor skreiv eg på alle tre bøkene om Unni og Gunni samstundes. Då hadde eg i det minste ein liten bunke, seier forfattaren.

– For meg er teksten som ein song som skal flyte fint

– Kva er bakgrunnen for Unni og Gunni-bøkene?

– Eg teiknar alltid karakterane først og blir kjend med dei før eg byrjar å skrive. Med *Unni og Gunni* låg eg rett og slett og kvilte middag, og då eg vakna, noterte eg ned det eg hadde drøymt, på mobilen min.

– Det høyst enkelt ut. Er det alltid slik?

– Nei, det var jo litt arbeid med det, så klart.

– Då eg skulle skrive *Tanntrøbbel*-boka om Besta og Bo, vart eg utfordra til å bruke menneske som hovudpersonar i staden for fuglar. Eg ønskte å lage ei bok som både gutar og jenter ville like. Når eg no spør skuleelevar kva kjønns Bo er, svarer jentene at Bo er ei jente, og gutane at han er ein gut. Det er eg veldig godt nøgd med. Bøkene mine har kvar si stemning, og det håpar eg lesaren også kjenner. For meg er teksten som ein song som skal flyte fint.

– Kva kjenneteiknar ei vellukka formidlingsøkt?

– Eg brukar gjerne å starte med å spørje borna om eg får lov til å lese for dei. Av og til seier dei

ja, og av og til nei. Då seier eg at det var synd, for eg har med meg ei bok, og har reist kjempelangt for å lese for dei. Skal eg berre reise heim att, eller får eg lov til å lese henne likevel? Då plar dei seie ja, ler Folkestad.

– Ein må opne opp for litt tøys, og samstundes ha ein plan for å ro samtalen i land, dersom det skli litt ut. Det er kjekt med ungar, ein veit aldri kva dei seier. Eg stiller gjerne dei same spørsmåla til dei ulike barnegruppene, og då er det kjempegøy når eg får eit uventa svar, der eg blir litt sett ut. Eg prøver å få sagt til skulen eller barnehagen på førehand at det er ein fordel om gruppene ikkje er altfor store. Det er ikkje om å gjere å presse inn så mange som råd. Det er betre at dei som er der, får ei god oppleving.

– Får du ulik respons frå barnehageborn og elevar?

– Både store og små born svarer på spørsmåla eg stiller, men skuleelevar torer meir å stille spørsmål til meg. I barnehagen kan det godt hende at nokon legg seg ned og sovnar medan eg les, eller må på do, eller luggar nokon slik at dei må trøystast, eller dett av ein stol både ein og to gongar. Det går heilt fint. I skulen må eg gjerne varme

– Det er ikkje om å gjere å presse inn så mange som råd på ei formidlingsøkt. Det er betre at dei som er der, får ei god oppleving.

dei litt opp før samtalen flyt godt. Særleg dersom læraren har sagt på førehand at elevane må vere heilt stille. Borna vil gjerne bli kjende med meg, og når dei er varme i trøya, stiller dei ofte direkte spørsmål som går på meg som person, eller korleis eg har laga boka. Veldig mange lurar på korleis eg har fått til å lage den harde utsida på boka. Og så må eg forklare litt om forlag og den prosessen. Nokre av klassane har laga egne bøker, og dei kjem ofte med mange fine spørsmål.

– Som formidlar må ein by litt på seg sjølv. Ein gong måtte eg trekke ei vond visdomstann rett før eg skulle reise på skulebesøk. Eg hadde med tanna og sa til borna at så lyst hadde eg å kome til dei, at eg fekk trekt ut ei tann så eg kunne reise. Det er mogleg at eg la på litt, men det er jo lov, det og, smiler Folkestad. ■

Å lese med dei minste borna kan i mange samanhengar vere utfordrande. Kor mange born bør det vere i gruppa, korleis skal dei sitte, og kva bok passar det å lese? Dette er berre nokre spørsmål som kjem opp, og det er sjølvsaft mange svar. Barnehagelærar Maria har funne sin måte å lese med toåringar på.

Toåringen og Bø og Bæ

TEKST: **Liv Kristin Bjørlykke Øvereng** FOTO: **Kih & Morits** og **Arild Torvund Olsen**

SEKS TOÅRINGAR SIT KLARE for å høyre Maria lese boka *Bø og Bæ blir våte*. Ho har valt denne boka fordi ho er engasjerande, konkret og har korte setningar og mange bilete på oppslaga. Ho les gjerne heile teksten slik han står når tekst og bilete heng godt saman og fortel historia.

I denne økta har Maria valt å la borna sitje på tripptrapp-stolar ved bordet. Alle borna har bordet framfor seg og ser godt når Maria held opp boka.

Maria har tatt med seg ei øskje med konkretar. Ho vil skape stemning og illustrere forteljinga mens ho les. Derfor startar ho med å skru av lyset og dra gardinene for vindauga, samstundes som ho pratar med borna om at no vart det mørkare i rommet. Borna ser seg rundt i rommet og er med på introduksjonen.

Historia handlar om Bø og Bæ som må ut i regn og torevêr for å hente inn krokketspelet frå hagen. Dei tek med seg lommelykta, og ute i hagen blir det både nifst og vått!

Maria les forteljinga setning for setning slik ho står i boka. Ho stoppar lenge nok opp til at borna får sett på bileta før ho blar vidare. Ho tek imot og svarar på spørsmåla som kjem frå borna undervegs. Frå øskja kjem det lyd, lyd av kraftig torevêr og regnvêr. Borna gjer store auge, og lyttar til lyden av torevêr samstundes som dei

ser bileta i boka. Konkretane illustrerer ruskevêret som Bø og Bæ opplever når dei må ut og hente inn krokketspelet dei brukte i hagen tidlegare på dagen.

Bø og Bæ tek med seg ei lommelykt då dei skal ut. Maria tek også fram ei lommelykt frå øskja og lyser rundt i rommet. Borna ser ringar i taket, på gardinene og elles i rommet. Ei lommelykt kan lage mange spennande former. Maria held fram med å lese historia, samstundes som ho brukar andre konkretar ho har tatt med i øskja. Bø og Bæ er to bamsesauer. Kroketspelet er ein plastring og ein liten ball. Maria fortel at det ikkje alltid er nødvendig at konkretane er

heilt like det som står i boka. Når ein seier at denne ringen og denne ballen er kroketspelet, så fungerer det for borna.

Etter at Maria har lese historia, får borna sjå nærare i boka og studere bileta, låne lommelykta, Bø og Bæ-figurane og alle dei andre konkretane. Borna brukar lang tid på å sjå i boka og sjå på og prate om figurane og konkretane. Maria og dei andre vaksne samtalar med borna om historia og figurane. Samtalen rundt bordet varer lenge, til alle borna har fått sett på og kjent på dei rekvisittane dei har lyst til. Så er denne lesestunda over, og borna har fått mange nye sanseintrykk.

Etter at Maria har lese historia, får borna sjå nærare i boka og studere bileta, låne lommelykta, Bø og Bæ-figurane og alle dei andre konkretane.

Bruk nynorsk skrift på veggen, til dømes kan det stå «Eg heiter Caroline» på gardrobeplassen i staden for berre «Caroline».

Bruk nynorsk i sjanrar barn brukar når dei teiknar og skriv, til dømes «Til mamma frå Ola», «Helsing Rutt» og «Eg håpar du har det bra». Og: Gjer dette uavhengig av korleis ungane dikterer.

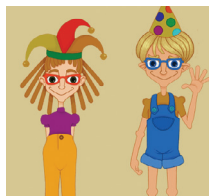
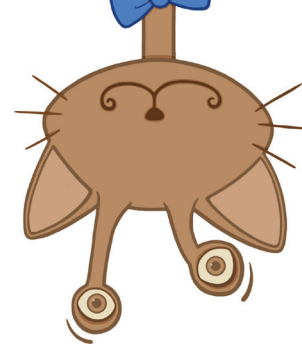
Frå «Åtte innspel for ei nynorsk språkstimulering i barnehagen» av Ingeborg Mjør
www.nynorsksenteret.no/8innspel

Korleis ser ein kattesnigel ut? Eller kva med ein sniglekatt, ein ballhatt eller ein blomeball? La borna leike med språket og gå på språkleg oppdagingsferd på dei nye, utvida Berte og Iver-sidene.

Aktivitetssider for born

TEKST: **Heidi Fagna** ILLUSTRASJON: **Martine Grande**

Du finn sidene på www.berteogiver.no

BERTE OG IVER-SIDENE inneheld kjekke språkstimulerande aktivitetar for born i alderen fem til sju år. Borna kan leike, improvisere og eksperimentere med rim, språklydar, staving og ord, sjå animasjonsfilmar på nynorsk og spele spel. I eitt av dei nye spela kan borna setje saman ord og kombinere dei slik dei vil. Då kan dei til dømes sjå korleis ein katehatt ser ut, og deretter snu på det og få fram ein hattekatt.

Fungerer på nettbrett

– Då vi skulle utvide sidene med nye aktivitetar, var det eit viktig poeng å gjere det mogleg å bruke sidene på nettbrett, fortel Arild Torvund Olsen ved Nynorsksenteret. Den nye utgåva fungerer difor både på datamaskin og på nettbrett.

Mykje å utforske

Sidene er organiserte som eit hus der borna kan gå frå rom til rom og utforske. I stova finn dei til dømes ei klokke dei kan stille på, og eit fjernsyn med animasjonsfilmar. På kjøkenet er det mellom anna høve til å leike med kjøleskåpsmagnetar med bokstavar, på leikerommet er det puslespel, gåter, biletlotto, bokstavspel, påkledingsspel og mykje anna, i observatoriet er det stjernebilete og fleire spel, inkludert eit rimspel, og i hagen kan borna gå på bokstavjakt. ■

Barn startar tidleg å interessere seg for skrift, og tekstane til dei tidlege skrivarane er ofte kjenneteikna av at barna teiknar og skriv i dei same tekstane.

Tidleg skrivning

TEKST: **Tris Hansson Myran** og **Heidi Sandø**, Skrivesenteret FOTO: **Esben Kamstrup**

FØR BARNA HAR LÆRT SEG BOKSTAVLYDANE, skriv dei gjerne skribleskrift eller etterliknar bokstavar eller ord dei kjenner (logoar). Barna har også i stor grad eit tydeleg formål med det dei ønsker å formidle. Kanskje dei vil skrive ei liste, ei helsing eller namnet sitt på eit kunstverk dei har laga.

Oppdagande skrivning er ein metode der barna oppdagar samanhengen mellom bokstavlyd (fonem) og bokstavteikn (grafem) ved å eksperimentere med eiga skrivning før dei har lært seg alle bokstavlydane. Dei oppdagar at dei orda vi bruker når vi snakkar, kan gjerast om til enkeltlydar og skrift.

Ein sentral del av oppdagande skrivning er at ein vaksen skriv det som barnet fortel at han eller ho har skrive. Her ser vi eit døme på at ein vaksen har omsett Brage si *barneskrift* til *vaksenskrift*. Den vaksne kan spørje Brage: *Kva har du skrive*

her? Vil du at eg skal skrive det med vaksenskrift? Barnet og den vaksne kan saman finne ut kva for lydar som er med i ordet. Kanskje dei også kan telje kor mange lydar det er i ordet? Slike samtalar er viktige for at barn skal bli medvitne om sitt eige språk.

Når dei yngste skrivarane skriv, er det ingenting som heiter rett eller feil. Skribleskrift må godkjennast som den ytringa ho er. Nokre barn lærer seg tidleg fleire bokstavar. Dei må oppmuntrast til å ta i bruk dei bokstavane dei kan, slik vi såg at Brage gjorde da han skreiv «buss» under teikninga si.

Ei felles oppleving kan inspirere barna til å uttrykke seg gjennom skrift. Det kan vere at barnehagen har vore på ein tur eller at dei har lese ei bok. I etterkant av ei slik oppleving kan ein samtale om kva ein har opplevd. *Kva såg vi på*

turen? Kvar var vi? Kva gjorde vi? Kva handla boka om? Kven var med i forteljinga? Osb.

Det er ikkje fyrst og fremst barnehagen si oppgåve å lære barna å skrive, men barnehagen skal skape eit språkstimulerande miljø. Dei vaksne må utfordre og leggje til rette for at barna får utforske skriftspråket. Ved å ha skrive- og teikneutstyr tilgjengeleg, kan barna oppmuntrast til å skrive spontant og ta i bruk skrivning som ein del av den daglege leiken. I tillegg kan fellesopplevingar og meir styrte aktivitetar vere eit viktig bidrag i språkarbeidet.

Ein må også sikre at barna ikkje får velje bort aktivitetar som er viktige for at dei får utvikla seg språkleg. Dei vaksne må vere til stades når barna viser interesse for å bruke skrifta som uttrykksform, og dei må møte kvart enkelt barn der det er. ■

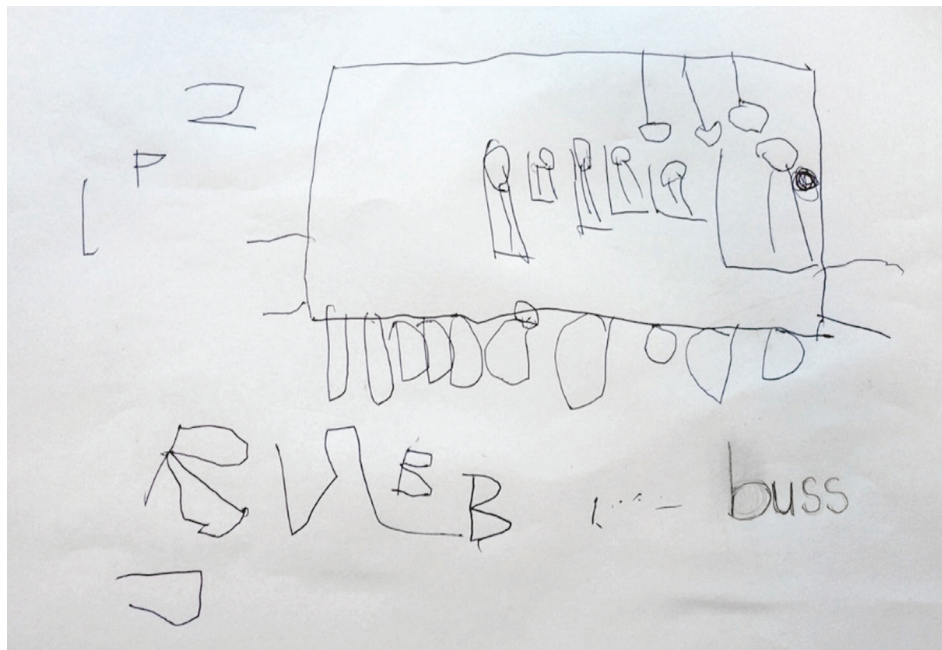
Meir informasjon om tidleg skrivning finst på www.skrivesenteret.no/barnehage/

Litteratur

Korsgaard K., Hannibal S., Vitger M. (2011).

Oppdagende skrivning – en vei inn i lesingen
Cappelen Damm AS.

Myran, I.H (2012). *Oppdagende skrivning – en vei inn i lesingen*. I Bedre Skole nr. 1, s. 17–21.

Leik med rim og rytme i barnehagen.

Hei, dideli

TEKST: **Anne Marta Vinsrygg Vadstein** ILLUSTRASJON: **Are Edvardsen**

DEN NYE RAMMEPLANEN for barnehagen (R17) løfter fram kor viktig språk og kommunikasjon er for utviklinga til barnet, og seier at alle born skal få ei god og heilskapleg språkstimulering gjennom barnehagen. Personalet i barnehagen skal mellom anna oppmuntre borna til å *fabulere og leike med språk, lyd, rim og rytme* (R17, s. 48). Ein bør bruke varierte formidlingsformer og inkludere alle borna i språkstimulerande aktivitetar.

Høgtlesing, samtale, song og leik er viktige aktivitetar for slik språkstimulering. Også rim og regler inviterer til å leike seg med rytme, lydar, ord og innhald. Mange barnehagar og skular har lokale rim og regler som dei brukar, og fortel at det skaper meistring å lære slike vers som ein kan seie i lag. Å bruke rim og regler i barnehagekvardagen er altså ikkje berre til støtte for språkutviklinga, men styrkjer fellesskapskjensla og gjev leikande læring.

Nynorsksenteret vil løfte fram den munnlege rim- og regletradisjonen og inspirere til å bruke slike små vers i barnehage og skule. Vi har fått tilsendt mange rim og regler frå tilsette i skule og barnehage, og frå privatpersonar. På nettsida www.nynorsksenteret.no/rim presenterer vi ein del av versa. Kanskje kan du nokre av dei frå før eller har ein lokal variant der du bur? Somme barnehagar har sendt heile samlingar med lokale små-

På www.nynorsksenteret.no/rim finn du songar, rim og regler

vers som borna har samla og laga hefte av. Etterpå har alle borna fått eit eksemplar av heftet. Andre fortel at dei har hengt opp rim og regler – ved stellebordet, på golvet i lesekorren eller i garderoben – og prøver å finne nye stader der det er fint å leike seg med ei regle eller to.

Språket i rim og regler er munnleg, og vi har vurdert i kvar regle korleis vi skriv ned somme ord og vendingar. På nettstaden finn du derfor stort sett nynorske rim og regler, med innslag av dialektord og munnleg setningsoppbygging. Vi har valt å skrive kvar i landet vår versjon er frå, men veit at det finst mange versjonar av somme av versa. Vi håpar den vesle samlinga kan tene som igangsetjar og inspirasjon til å bruke rim og regler i barnehagen. ■

*Hei, dideli, sa katta mi.
Ho sat og spelte på fela si
så kua skvatt og månen datt
og bikkja gøydde til langt på natt.*

FRÅ ØRSTA

*Per og vesle Karen
gjekk ein tur på ski.
Møtte vesle haren
i ei bjørkeli.
Vips, han flaug på skaren,
vekk frå veg og sti.
«Han var redd», sa Karen,
«reddare enn vi!»*

FRÅ VINDAFJORD

*1-2-3-4-5-6-7,
reven er ein hønsetjuv.
7-6-5-4-3-2-1,
reven stal eit hønsebein.*

«I barnehagen skal barna møte ulike språk, språkformer og dialektar gjennom rim, regler, songar, litteratur og tekstar frå tid og fortid.»

R17, S. 48

Bruk nynorsk i rutinesituasjonar, i dei songane og tekstane
ein ofte brukar: bordvers, namneleikar, fødselsdagssongar,
kalenderdikt, m.m.

Barnehagebarn lærer nynorsk gjennom øyra
– i høgtlesing, songar, dikt og lydbøker.

Frå «Åtte innspel for ei nynorsk språkstimulering i barnehagen» av Ingeborg Mjør
www.nynorsksenteret.no/8innspel

NYNORSKE LESEFRØ

TEKST: **Anne Marta Vinsrygg Vadstein**

NYNORSKE LESEFRØ er eit prosjekt for å etablere gode samarbeid mellom lokale folkebibliotek og barnehagar, og på den måten stimulere til bruk av nynorske barnebøker.

Sidan 2015 har åtte kommunar testa ut opplegget, og erfaringane frå desse kommunane er å finne på www.nynorsksenteret.no/lesefro. No treng du ikkje vere ein del av eit formelt samarbeid med Nynorsksenteret for å starte opp *Nynorske lesefrø* sjølv; alle er velkomne til å bruke «oppskrifta» og setje i gang sjølve.

Praktisk organisering i Nynorske lesefrø

Biblioteket set saman bokkasser med nynorske barnebøker, som barnehagane hentar eller får leverte til seg. Dersom det er fleire barnehagar med i samarbeidet, kan ulike bokkasser rullere mellom barnehagane, og på den måten får ein nye bøker jamleg. Nokre av prosjektbarnehagane har gjort avtale med biblioteket om at dei også kan låne ut bøker til heimane, til dømes med eit enkelt registreringssystem i ein perm i garderoben. Andre har lagt vekt på å lage gode lese-krokar i barnehagen, og å stille ut bøkene i barnehøgda. Nye bøker er inspirerende og har ført til fleire lesestunder og større engasjement hos dei tilsette. Dette smittar over på borna.

Dei vaksne fortel at borna har blitt kjende med biblioteket og fått gode opplevingar knytte til det å låne bøker. Dessutan har *Nynorske lesefrø* bidrege til at personalet har fått auka kjennskap til kva som finst av nynorsk barnelitteratur, og større bevisstheit på å bruke han. Ny litteratur gjev ny undring. For born som skal ta til på skulen og ha nynorsk som hovudmål, er det særleg viktig å møte skriftspråket gjennom høgtlesing i barnehagen.

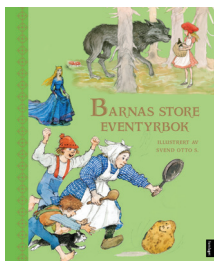
Fleire av kommunane har arrangert skulestartfestar der alle femåringane blir inviterte til biblioteket til ei opplesing eller ei liknande hending. På denne samlinga har borna fått lånekort og ein liten sekk med litt materiell alt etter kva biblioteket har å dele ut. I tillegg har foreldra fått informasjon om litteratur og om kor viktig det er å lese og låne bøker.

Vi håpar at mange vil la seg inspirere av dei gode erfaringane frå dei første rundane av *Nynorske lesefrø*, til å lage fruktbare samarbeid mellom barnehagen og biblioteket. *Nynorske lesefrø* gjev borna tilgang til ny og god litteratur på deira eiga målform, og gjev store og små sjansen til å oppdage kva for ei skattkiste av leseopplevingar som finst på biblioteket. ■

Kom i gang med Nynorske lesefrø

- Ein kontaktperson i barnehagen tek kontakt med folkebiblioteket (ev. omvendt) og avtalar eit første møte.
- På det første møtet avtalar de
 - kven som kjøper inn bokkassene
 - kva datoar, til dømes kvar 6. veke, ny bokkasse er klar
 - om barnehagane hentar ny kasse, eller om biblioteket leverer ny og hentar den førre
 - om barnehagen skal kunne låne ut bøker til heimane
 - kor lenge vi vil ha eit slikt bokkassesamarbeid – eitt år, to år?
 - om vi kan få med fleire barnehagar på eit slikt samarbeid. Det er veldig greitt å la bokkassene rullere mellom barnehagane, og det er fint å utveksle idéar og erfaringar med andre barnehagar i eit felles kontaktperson- og bibliotekmøte.
- Etter det første møtet orienterer kontaktpersonen i barnehagen dei andre tilsette i barnehagen.
- Barnehagen kan gjerne bruke *Nynorske lesefrø* som påskot til å arbeide med det fysiske lesemiljøet og lage gode lesekrokar med bøker i barnehøgda.
- Kva rutinar vil vi ha for lesinga slik at alle borna vert lesne for i løpet av veka?
- Dei vaksne bør oppmuntrast til å lese nye bøker. Ein kan til dømes byte på å presentere ei ny bok kvar gong det er personalmøte.
- Eitt eller to møte i halvåret brukar å vere passeleg for kontaktpersonen/-personane og biblioteket, for å drive prosjektet vidare.

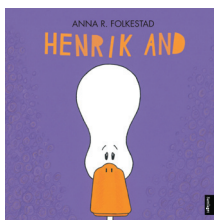
BOKTIPS ved **Ida Karin Aarflot Kornberg**

Barnas store eventyrbok

Her er kloke dyr, dumme troll, handlekraftige gutar og modige jenter, klare til å bergta nye generasjonar av eventyrlesarar. Samlinga inneheld åtte eventyr frå Asbjørnsen & Moe, H.C. Andersen og Grimm-brørne. Maria Parr har omsett og modernisert språket i eventyra.

Illustrasjonane er ved Svend Otto S., akkurat dei same illustrasjonane som dagens foreldregenerasjon kan hugse igjen frå åttitalsutgåva av eventyrskatten på Bokklubben.

Henrik And

av Anna R. Folkestad

Henrik And er ei and som drøymmer om å vere noko anna. Men han må tenkje seg nøye om, kva han vil vere ... Kanskje ein katt? Eller ein sjiraff? Boka har ein enkel tekst med regleelement og gjentakingar, og enkle, fargersterke illustrasjonar i collageteknikk.

Det er ein elefant i barnehagen

av Bjørn T. Bøe

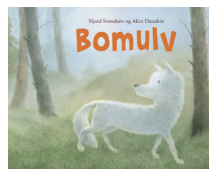
Maren høyrer ein rar lyd, og det er ikkje ein vanleg barnehagelyd. Det høyrer nesten ut som ein elefant. Dei vaksne seier at det ikkje finst elefantar i barnehagen, men kva anna kan det vere? Maren er sikker, og elefanten skal ho finne. *Det er ein elefant i barnehagen* er ei morosam og spennande bok om jakta på ein elefant i barnehagen.

Jakob og Neikob. Naboen

av Kari Stai

Radarparet Jakob og Neikob er tilbake, og denne gongen oppdagar dei at dei har fått ein ny nabo. Jakob blir glad og nysgjerrig, medan Neikob er skeptisk til det som er nytt og ukjent. Når naboen trekkjer for gardinene, er dei sikre på at han har noko å skjule. Skal tru kven naboen er?

Bomulv

av Njord Svendsen og Akin Duzakin

Den kvite ulven Bomulv er ikkje som resten av ulveflokk, og han kjenner seg utanfor. Ein dag forlèt Bomulv alt han kjenner og legg på sprang gjennom den mørke skogen. Han møter sauen Stig, og saman opplever dei mykje spennande.

Unni og Gunni gjer det fint

av Anna R. Folkestad

Bøkene (og appane) om dei to pingvinane Unni og Gunni kombinerer omgrepslæringa frå peikebøker med fjas, moro og historieforteljing, og resultatet er høgst sjarmerande.

Bo flyttar ut

av Trude Tjensvold

Bo trivst godt heime i lag med mamma. Men ein dag flyttar hunden Viktor inn, og Bo bestemmer seg for å flytte ut. Men det er ikkje lett å finne seg ein ny heim. Og kva skjer når Bo kjem til ulven sitt hus? *Bo flyttar ut* er ei spennande forteljing om vennskap og kor viktig det er å bli sett.

Plommeproblem

av Anna R. Folkestad

Plommeproblem er den tredje forteljninga om Besta og Bo. Besten, Besta og Bo skal på fest. Dei skal kle seg ut, men Besta klarar ikkje bestemme seg for kva ho vil vere. *Plommeproblem* er ei bok meint for barn som lærer å lese, men er òg ei fin høgtlesingsbok for dei mindre, med store og tydelege illustrasjonar, enkel tekst og mykje humor.

Nå skal eg sulle

av Rolv Brimi og Aslak Brimi

Dette er ei samling med rundt hundre små songar og regler frå Gudbrandsdalen, samla av Rolv Brimi og Aslak Brimi. Dei fleste songane i boka er songar for barn: bårsullar, skjemteviser og andre barnesongar, medan andre er knytte til seterlivet eller anna arbeid. Vi finn også regler om kroppen, tærne, fingrane og om å telje. Med boka følgjer ein CD med nyinnspelingar av songane.

Monsterbråk

av Áslaug Jónsdóttir, Kalle Güettler og Rakel Helmsdal

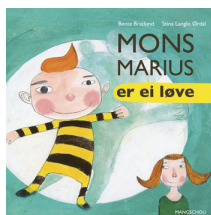
Denne biletboka er den femte i ein serie bøker om dei to sjarmtrolla Storemonster og Veslemonster. I *Monsterbråk* handlar det om krangling, slåsting, å få dårleg samvit og til slutt å verte vener att.

Vaken?

Ei godnattbok om dyr som ikkje søv om natta
av Erna Osland og Anna Fiske

Vaken? er ei fagbok om nattaktive dyr. I kvart kapittel møter vi ei forteljning om søskenparet Bustebror og Bæret, etterfølgd av ein faktatekst. Bustebror og Bæret dreg på oppdagingsferd på nattetid på jakt etter reven, men får auge på mange ulike dyr. Gjennom turane deira i hagen, skogen og fjøra får lesaren kunnskap om det Bustebror og Bæret ser.

Mons Marius er ei løve

av Bente Bratlund og Stina Langlo Ørdal

Det er morgon, og Mons Marius skal i barnehagen. Medan mamma styrer og ordnar, er det mange ting Mons Marius heller vil gjere enn å lytte til mamma sine beskjedar. – Skund deg, seier mamma. Men Mons Marius har andre planar.

Mopp og Mikko elsker mat

av Kari Stai

Mopp og Mikko er ein serie med fire bøker for dei minste. I *Mopp og Mikko elsker mat* går dei to på matjakt med handlevogna si. Dei finn mat i mange kategoriar, som gul mat (banan og ost) lang mat og søtmat. Til sist i boka er det spørsmål om kva mat lesaren liker. Bøkene om Mopp og Mikko er fine, enkle forteljingar som vender seg til barnet som er i ferd med å oppdage språket. Saman med Mopp og Mikko får barnet knyte ord til gjenstandar, og får hjelp til å kategorisere orda i overordna kategoriar.

www.nynorsksenteret.no/born